

شاپا: ۵۴۱۲-۲۶۴۵

دوره ۲، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۷

صفحه ۱-۱۸

بررسی نقش الگوی حکمروایی خوب شهری در تحقق شهر تاب آور (مطالعه موردی: شهر اهواز)

سعید ملکی* - استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
محمود آروین - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
شهرام بذرافکن - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۶

چکیده

مسائلی همچون رشد روزافزون جمعیت شهری، شهری شدن جوامع، جهانی شدن و ضرورت پاسخگویی و شهروندمداری، مدیران و تصمیم گیران را به سوی بهره‌گیری از روش‌های مطلوب در زمینه مدیریت شهری سوق داده است؛ یکی از روش‌های مطرح در این زمینه حکمروایی مطلوب شهری است. رویکرد حکمروایی خوب شهری از طرف سازمان‌های بین‌المللی جهت کاهش فقر و افزایش کیفیت زندگی بویژه در شهرهای در حال توسعه ارائه شده است. همچنین بهره‌گیری از رویکرد حکمروایی خوب شهری، شهرهای پایدار، امن، زیست پذیر و تاب آور به ارمغان می‌آورد. هدف این پژوهش ارزیابی نقش حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری در اهواز می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها جز پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش از ۳۶ سؤال برای متغیر حکمروایی خوب شهری (مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی) و تاب‌آوری شهری (اقتصادی، اجتماعی، نهادی - مدیریتی و زیرساختی - کالبدی) استفاده شده است. جامعه آماری شامل اساتید دانشگاهی، مدیران و کارشناسان آشنا به موضوع پژوهش در شهر اهواز می‌باشند که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند ۴۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند در شهر اهواز شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر بالایی (ضریب تأثیر ۰/۶۹) دارند. بنابراین بهبود شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در شهر اهواز منجر به افزایش تاب‌آوری شهر و شهروندان می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: حکمروایی خوب شهری، تاب‌آوری شهری، شهر پایدار، شهر اهواز، آموس گرافیک

Email: malekis@scu.ac.ir

* نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله:

ملکی، سعید، آروین، محمود، بذرافکن، شهرام. (۱۳۹۷). تحقق شهر تاب‌آور با بکارگیری رویکرد حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر اهواز). دانش شهرسازی، ۲(۴)، ۱-۱۸. doi: 10.22124/upk.2019.12195.1162

بیان مسأله

امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است. شهرها مدیریت می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. مدیریت شهری نقش دارای تشکیلات وسیعی است و نقش مهمی در موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری و همچنین رفع نیاز جمعیت، جریان عبور و مرور در شهر، رفاه عمومی، مسکن، کاربری زمین، تفریح، فرهنگ، اقتصاد، تأسیسات زیربنایی و امثال آن‌ها بر عهده دارد. هدف مدیریت شهری، ارتقای شرایط کار و زندگی جمعیت ساکن در قالب اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی و حفاظت از حقوق شهروندان، تشویق به توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار و حفاظت از محیط کالبدی است (تقوایی و صفرآبادی، ۱۳۹۰: ۳۶). به طور کلی می‌توان گفت هدف تئوریک و کلان سیستم مدیریت شهری و شهرداری‌ها، تقویت فرآیند توسعه پایدار شهری است، به نحوی که زمینه و محیط مناسب برای زندگی راحت، امن و کارآمد و پایدار شهروندان به تناسب ویژگی‌های آنان و جامعه مربوطه فراهم شود (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۶). مسائلی همچون رشد روزافزون جمعیت شهری، شهری شدن جوامع، جهانی شدن و ضرورت پاسخگویی و شهروندمداری، مدیران و تصمیم‌گیران را به سوی بهره‌گیری از روش‌های مطلوب در زمینه مدیریت شهری سوق داده است؛ یکی از روش‌های مطرح در این زمینه حکمروایی مطلوب شهری است. بر پایه اصول و اهداف حاکم بر حکمروایی مطلوب شهری دولت‌ها به تنهایی قادر به پاسخگویی نیازهای جدید نیستند و ضروری است با افزایش انعطاف و قابلیت‌های خود را از طریق جذب نیروهای فعال در نهادهای عمومی و درگیر نمودن شهروندان در مراحل تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به عنوان ذینفعان اصلی، توان پاسخگویی در نهادهای عمومی و درگیر نمودن شهروندان در مراحل تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به عنوان ذینفعان اصلی، توان پاسخگویی به نیازهای جدید را افزایش دهند. به طور کلی این الگوی جدید از طریق بهره‌گیری از ظرفیت‌های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی و مدنی نیز با تقویت توان سازمانی، ارائه خدمات مطلوب را محقق خواهد نمود این نوع حکمروایی با شاخص‌های همچون مشارکت، قانونمندی، شفافیت، پاسخگویی، جهت‌گیری توافقی، عدالت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت‌پذیری شناخته می‌شود (مؤذن، ۱۳۹۱: ۴). به طور کلی حکمروایی خوب را می‌توان رویکرد، فرآیند، شیوه اداره عمومی با مشارکت و تعامل سازنده سه بخش دولتی، خصوصی و مدنی تعریف کرد. از این رویکرد به عنوان یکی از ویژگی‌های شهر پایدار در کنار سه قابلیت زیست مطلوب، رقابت‌پذیری و قابلیت انباشت نام برده شده است (کمانرودی کجوری و بیگدلی، ۱۳۹۳: ۴۰). از سویی بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها و نواحی شهری زندگی می‌کنند. گسترش روزافزون شهرها و هجوم جمعیت به این نواحی بدون توجه به بستر و ظرفیت شهر باعث افزایش آسیب‌پذیری شهر و ساکنانش نسبت به مخاطرات طبیعی و انسانی می‌شود. همان‌طور که امروزه بحران‌های بی‌شماری زندگی انسان‌ها را در شهرها به خطر انداخته است، از جمله عمده‌ترین این مشکلات تغییر اقلیم، زلزله و سیل. محل وقوع این حوادث همواره در شهرها است و از آنجاکه شهرها سیستم‌های بسیار پیچیده اما سازگار پذیر هستند، مرکز توجه رویکرد تاب‌آوری را به خود اختصاص داده‌اند (Batty, 2008:770; Godschalk, 2003:138) و تاب‌آوری شهری به یک مفهوم بسیار پرکاربرد و پرطرفدار از سوی محققان و مسئولین شهری تبدیل شده است (Carmin et al., 2011:165; Leichenko, 2011:165; 2012:19). از طرف دیگر اگرچه نواحی شهری کمتر از ۳ درصد سطح کره زمین را اشغال کرده‌اند اما ۷۱ درصد تولیدات کربن جهانی حاصل از مصرف انرژی را شامل می‌شوند. این امر باعث ایجاد مشکلات زیاد زیست‌محیطی و انسانی شده است. بنابراین می‌توان بیان کرد که شهرها خاستگاه اصلی مخاطرات محیطی هستند و فعالیت‌های انسانی اثر عمده‌ای در تغییر ظرفیت محیط‌زیست اعم از مصنوعی و طبیعی و افزایش آسیب‌پذیری نسبت به مخاطرات محیطی دارند. به همین علت مفاهیم جدید بی‌شماری برای حل این مشکلات در علوم محیطی و شهری ارائه شده است. از جمله نظریه شهر هوشمند، شهر فشرده، شهر TOD و نوشهر گرایی که از دسته نظریاتی هستند که در جهت ارتقاء زیست پذیر کردن شهرها و پایداری شهری پیشنهاد شده‌اند (Kashef, 2008:416). اما استفاده از این نظریات بدون توجه به ظرفیت قابل تحمل سیستم و یا تاب‌آوری شهر نسبت به هرگونه مخاطره‌ای، هیچ‌گونه رهیافت مناسبی برای بهبود کیفی شرایط زندگی شهروندان در شهرها به عمل نخواهد داشت. از آنجاکه سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی شهری دائم به صورت نامنظم و نامشخص در حال تغییر هستند لذا در سال‌های اخیر واژه تاب‌آوری در محافل علمی و همچنین سیاسی بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Pierce et al 2011:567; Solecki et al., 2011:136) و رویکرد بسیار مناسب برای برخورد با مسائل غیرقطعی از جمله تغییر اقلیم در سیستم‌های شهری است (Tyler & Moench, 2012:313).

در پژوهش‌های مرتبط با حکمروایی خوب شهری، رابطه حکمروایی خوب شهری با حقوق کاربری زمین (Koros et al, 2013: 417)، حکمروایی شهری و سیستم غذایی شهری (Smit et al, 2016: 80)، حکمروایی خوب و مدیریت ریسک غذایی (Devaney, 2016: 1)، حکمروایی خوب شهری و پایداری شهری (Kauko, 2014: 2053)، آسیب‌پذیری و حکمروایی خوب شهری (Lewis, & Mioch 2005: 50)، نقش حکمروایی در توسعه پایدار گردشگری (محمدنژاد، ۱۳۹۴: ۱)، نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری (علیزاده و روشنایی، ۱۳۹۶: ۱۱۵)، نقش حکمروایی خوب شهری در پایداری محله‌ای (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۵)، نقش حکمروایی خوب شهری در مدیریت مطلوب زمین (ارغان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱)، نقش حکمروایی خوب شهری بر درآمدهای پایدار شهرداری‌ها (شماعی، ۱۳۹۵: ۱)، نقش حکمروایی خوب شهری بر آسیب‌پذیری شهری (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۹۹) را مورد بررسی قرار دادند. با توجه به عدم بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تاب‌آوری شهری، این پژوهش بررسی این موضوع را دنبال می‌کند.

از سویی رشد کالبدی شهر اهواز و افزایش جمعیت شهر سبب افزایش بافت‌های فرسوده و شکل بافت‌های حاشیه‌نشین شده است همچنین از مشکلات شهر اهواز می‌توان به آلودگی صنایع نفتی و فولاد، وجود زمین‌های بایر که سبب گسستگی کالبدی در شهر شده‌اند، عدم خدمات مناسب مانند فاضلاب حتی در محلات مرکزی شهر، افزایش مهاجران با سطح اقتصادی و اجتماعی پایین، مسائل قومیتی، مسئله گردوغبار، دمای هوا، توپوگرافی یکنواخت، افزایش سطح آب‌های زیرزمینی، ضعف حمل‌ونقل عمومی (حاتمی نژاد، ۱۳۹۶: ۳۷؛ آروین و همکاران، ۱۳۹۵) و... سبب اهمیت بررسی موضوع تاب‌آوری در شهر اهواز شده است

از آنجایی که هدف مدیریت شهری و الگوی نوین مدیریت شهری که تحت عنوان حکمروایی خوب شهری بیان می‌شود توسعه پایدار شهری و افزایش زیست‌پذیری شهرها می‌باشد (محمدپور زرنندی و طباطبایی مزدآبادی، ۱۳۹۶: ۱۴۵) و با مؤلفه‌های مانند برنامه‌ریزی کاربری اراضی، طرح‌های توسعه شهری، خدمات‌رسانی مناسب و اجرای ضوابط و قوانین توسعه شهری و... بر زندگی ساکنان شهرها تأثیر زیادی دارد و بنا بر اعلام سازمان ملل و سازمان‌های بین‌المللی الگوی حکمروایی خوب شهری موجب افزایش کیفیت زندگی و کاهش فقر و... به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌شود (شکوهی و مؤمنی، ۱۳۹۲: ۲). تحقق اهداف توسعه پایدار شهری و افزایش کیفیت زندگی شهرها بدون در نظر گرفتن توان و ظرفیت شهرها در برابر مخاطرات و بازیابی از شوک‌های طبیعی و انسانی (مقوله تاب‌آوری شهری) تحقق نمی‌یابد (محمدی و دربان رضایی، ۱۳۹۴: ۱؛ رضانی و ابراهیمی دهکردی، ۱۳۹۲: ۲).

با توجه مطالب بیان شده از نظر زمانی-مکانی انجام این پژوهش در شهر اهواز به سبب مسائل زیادی از جمله افزایش جمعیت، وجود بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی، عدم تعادل در خدمات شهری، پدیده گردوغبار، پدیده سیل، آلودگی هوا و همچنین به سبب وجود مراکز اداری-سیاسی اصلی استان در این شهر و پیامدهای ناشی از وقوع مخاطرات و آسیب‌های اجتماعی اهمیت می‌یابد و در بخش نظری و علمی، بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تحقق تاب‌آوری شهری به سبب وجود خلأ در این حوزه اهمیت دارد همچنین در بخش اجرایی-مدیریتی چالش‌های زیادی در رابطه با تحقق توسعه پایدار و به دنبال آن تاب‌آوری شهری وجود دارد این پژوهش ضرورت بهره‌گیری از رویکرد نوین مدیریت شهری را برای حل این چالش‌ها بیان خواهد کرد. در همین راستا سؤال و فرضیه پژوهش به صورت زیر بیان می‌شود:

سؤال: الگوی حکمروایی خوب شهری به چه میزان و چگونه بر تاب‌آوری در شهر اهواز تأثیر می‌گذارد؟

فرضیه: الگوی حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری در شهر اهواز تأثیر می‌گذارد؟

مبانی نظری

حکمروایی خوب شهری

یکی از مباحث بسیار مهم و درعین حال جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات علمی توسعه مطرح شده است، موضوع حکمروایی خوب است این واژه برای اولین بار در سال ۱۹۷۹ توسط ویلیام سون در ادبیات اقتصادی بکار گرفته شد (Haus et al, 2004, 3). اولین نهاد و سازمان بین‌المللی که مفهوم حکمروایی خوب را به کار گرفت بانک جهانی بود؛ این نهاد بین‌المللی در ارتباط با کشورهای جنوب صحرائی آفریقا در سال ۱۹۸۹ درباره ناکارآمدی این دولت‌ها در زمینه‌های مختلف به خصوص حیطه اقتصادی گزارشی منتشر کرد و عامل بهبود و ارتقای شرایط اقتصادی و سیاسی این کشورها را به کارگیری حکمروایی خوب عنوان کرد (Demmers et al, 2004: 3). حکمروایی خوب با مردم‌سالاری و توسعه اقتصادی-اجتماعی ارتباط مستقیم و تنگاتنگ دارد و

امروزه بحث اصلی در گفتمان توسعه به حساب می‌آید به سخن دیگر حکمروایی خوب را امری جوهری در فرآیند توسعه پایدار به شمار آورده‌اند (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۳۳). مفهوم حکمروایی خوب توسط سازمان‌ها، دولت، اولیا امور شهر و مردم مختلف با توجه به تجربیات و علایق و همچنین دیدگاه‌های آن‌ها به صورت گوناگونی تعریف می‌شود. آت در حالت کلی بر حسب اصول و هنجارهای که حکمروایی خوب را مشخص می‌کنند. توصیف می‌شود. این اصول برای تمام سطوح حکومت (ملی، منطقه‌ای و محلی) قابل استفاده می‌باشند. حکمروایی خوب به عنوان یک تمرین قدرت توسط سطوح گوناگون حکومت، کارآمد، درستکار، منصف، روشن و ذیحساب می‌باشد. حکمروایی خوب تضمین می‌کند که اولویت‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی براساس توافق‌های گسترده در جامعه می‌باشند و صدای ضعیف‌ترین و آسیب‌پذیرترین‌ها در تصمیم‌گیری درباره تخصیص منابع توسعه شنیده می‌شود (ارغان، ۱۳۹۵: ۳). برای خروج از دور باطل توسعه نیافتگی شهری در دهه اخیر حکمروایی خوب شهری، از مباحث برنامه عمرانی سازمان ملل بوده است (میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳). براساس تعریف برنامه عمران سازمان ملل، حکمرانی خوب عبارت است از: مدیریت امور عمومی براساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرایند حکومت‌داری (مرادی، ۱۳۹۳: ۳). حکمروایی خوب شهری بر پایه اصل شهروندمداری بر این نکته تأکید می‌کند که هیچ زن، مرد یا کودکی نباید از دسترسی به الزامات زندگی شهری از جمله سرپناه مناسب، امنیت شغلی، آب سالم، بهداشت و بهره‌مندی از محیط‌زیست مناسب، آموزش، تغذیه و امنیت اجتماعی محروم گردد (نوبری و رحیمی، ۱۳۸۹: ۲۲). بانک جهانی حکمروایی خوب را تلاش برای ایجاد محیطی نهادی تعریف می‌کند که شهروندان در آن محیط خود از یک‌سو، امور دولتی از سوی دیگر، تعادل برقرار می‌کنند. در برنامه‌ی توسعه‌ی ملل متحد، حکمروایی خوب شامل مکانیزم‌ها، فرایندها و نهادهایی است که به‌واسطه‌ی آن شهروندان، گروه‌ها و نهادهای مدنی منافع خود را محقق و تعهدات خود را برآورده می‌سازند (زاهدی، ۱۳۸۶: ۹۰). از میان تعاریف گوناگون حکمروایی خوب، شاید جامع‌ترین تعریف از این اصطلاح را اتحادیه اروپا با توضیح نحوه چگونگی تبدیل شدن حکمروایی به حکمروایی خوب، ارائه می‌دهد: حکمروایی مربوط است به توانایی دولت در خدمت به شهروندان (اکبری و حق‌شناس، ۱۳۹۲: ۶). در مجموع می‌توان حکمروایی خوب را چنین تعریف کرد: هدایت و مدیریت صحیح و کارآمد جامعه در چارچوب حاکمیت قانون، تصمیم‌گیری منطقی و عادلانه همراه با پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، مشارکت عمومی و راهبردهایی از این قبیل است، بدیهی است که در تحقق این امر، تعامل شهروندان و نیروهای سیاسی اجتماعی جامعه مدنی با دولت، ضروری است (سردارنیا، ۱۳۹۱: ۱۴۹).

اهداف حکمروایی شهری به شرح ذیل هستند:

باز ساخت جامعه مدنی برای تقویت و اعتلای بیشتر سازمان‌ها، نهادها و جوامع محلی؛

کاهش فقر و جدایی‌گزینی‌های اجتماعی، قومی و فرهنگی در شهرها؛

افزایش مشارکت و مداخله‌ی افراد و صاحبان منافع در فرایندهای سیاسی درون شهرها.

حکمروایی خوب شهری به طور خاص‌تر نیز اهداف عملیاتی از قبیل کاهش فساد، بهبود کیفیت معاش و افزایش امکان زندگی برای همه‌ی شهروندان، حفظ دموکراسی، ایجاد فرصت و امکان برای مردم به‌منظور نشان دادن خواسته‌ها و آمالشان در زندگی، اعتلای امنیت، برابری و پایداری را دنبال می‌کند (رهنمایی و کشاورز، ۱۳۸۹: ۴۵). حکمروایی خوب فرایندی است که توسعه فرهنگی، انسانی، اجتماعی و اقتصادی پایدار را در پی دارد و با اجرای چنین شیوه‌ی مدیریتی، می‌توان شهرهای پایدار را به چشم دید (صرافی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۹). سازمان‌های بین‌المللی و صاحب‌نظران معیارهای مختلفی را برای تبیین حکمرانی خوب بیان کرده‌اند. در دومین اجلاس سازمان ملل متحد در مورد سکونتگاه‌های انسانی، معیارهایی چون: پاسخگو بودن، فراگیر بودن، مشارکت‌جو بودن، قانون‌مدار بودن به‌عنوان ویژگی‌های حکمرانی خوب مطرح شده‌اند. به‌طورکلی از برآیند نظرات مختلفی که در مورد مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری بیان شده است، شاخص‌هایی که در جدول ۱ مشاهده می‌شود به‌صورت خلاصه بیان شده‌اند:

جدول ۱. مؤلفه‌های حکمرانی خوب در منابع مختلف

شاخص دیدگاه	مشارکت	پاسخگویی	کار آبی و اثربخشی	شفافیت	مسئولیت-پذیری	قانون-مندی	عدالت	مشروعیت	توافق جمعی و اجماع محوری	امنیت
برنامه توسعه سازمان ملل ^۱	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
جان فریدمن	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
بانک جهانی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد ^۲	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
معاون واحد عملیاتی ^۳	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
دنیس ماتا	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
موریتا ساجیکو، زاله داروود	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
سان فنگ کام	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
دیوید جی. ای. داگلاس	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد ^۴	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانیل کافمن، آرت کرای، پاپلوزید، لوبتون	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
تیلور، ویس، موبیس، تیسدل	*	*	*	*	*	*	*	*	*	

با توجه به مؤلفه‌های ارائه شده در جدول ۱ و همچنین تحقیقات سایر پژوهشگران، به نظر می‌رسد، برنامه توسعه سازمان ملل مجموعه‌ای از اصول حکمرانی خوب شهری را ارائه می‌دهد که نسبت به سایر گروه‌ها از جامعیت بیشتری برخوردار است. این اصول در بعضی معانی ترکیبی از نتایج قدرت و اهداف سیاست هست. به طور مثال، قدرت چقدر تأثیرگذار عمل می‌کند و یا فرآیندهای سیاسی چقدر قانونمند عمل می‌کنند. با توجه به اصول ارائه شده، نتیجه می‌گیریم که اصول حکمرانی خوب شهری، یک وضعیت مفید را برای مدیریت شهر فراهم می‌آورد. این اصول ابزارهای توسعه یافته‌ای برای ارزیابی‌ها عمیق در سطوح محلی می‌باشند (UNDP, 1997).

جدول ۲. مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری از دیدگاه برنامه توسعه سازمان ملل

مؤلفه‌ها	تعاریف و توضیحات مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری
مشارکت	روندی که با آن کسانی در قدرت هستند به صورت آزاد انتخاب و همچنین ایجاد بستر مناسب برای مشارکت فعالانه شهروندان در فعالیت‌های جامعه
پاسخگویی	روندی که دولت و بخش خصوصی در برابر شهروندان، پاسخگو باشند
کار آبی و اثربخشی	ثبات سیاسی و همچنین اعمال سیاست‌های مناسب و درست برای ارتقاء سطح عمومی جامعه، توسط دولت و بخش خصوصی با مشارکت شهروندان و نظارت دولت
شفافیت	شفافیت به معنای گردش آزاد اطلاعات و همچنین قابل دسترس بودن آن برای همه شهروندان و مشخص بودن فرایند تأیید و تصویب سیاست‌ها
عدالت	همه شهروندان باید فرصت یکسانی برای دستیابی به خدمات داشته باشند و همچنین فرصت برابر برای رشد فردی
حاکمیت قانون	ایجاد چهارچوبی قانونی و مشروع برای ساختار، و همچنین رعایت کردن آن برای همه و ترویج آن در سطح جامعه
مسئولیت‌پذیری	شامل پذیرفتن مسئولیت شهروندان و احترام به خودمختاری‌ها و تساوی حقوق بین شهروندان هست
اجماع‌پذیری	همه‌ی شهروندان باید به طور مستقیم و به طور غیرمستقیم توسط نهادهای قانون منافیان در نظر گرفته شود و همه‌ی گروه‌ها و شهروندان را برای رسیدن به یک توافق گسترده برای اینکه چه چیزی بهترین است در نظر گرفته شود

منبع: UNDP, 1997

1. United Nations Development Program

2. United Nations Centre for Human Settlements

3. Operating Department Assistant

4. United Nations human Settlements Program

تاب‌آوری شهری

کلمه تاب‌آوری در ابتدا از کلمه لاتین *Resiliere* به معنی پرش به عقب گرفته شده است. کاربرد معمول کلمه تاب‌آوری به معنای توانایی یک نهاد یا سیستم برای برگشت به شرایط عادی بعد از وقوع رخدادی که سبب اختلال می‌گردد. چنین تعریف گسترده در زمینه‌های مانند اکولوژی، علم مواد، روانشناسی، اقتصاد و مهندسی به کار می‌رود (Hosseini, 2016:48). اصطلاح تاب‌آوری اولین بار در تحقیقات بوم‌شناسی مطرح گردید (هولینگ، ۱۹۷۳) در توصیف هر دو سیستم (اکوسیستم، جامعه یا سازمان) که در حالت تعادل تحت شرایط سخت باقی می‌مانند یا سیستم‌های دینامیکی که تحت فشار هستند و از حالت تعادل خارج می‌شوند. تاب‌آوری ارتباط نزدیکی با مفهوم آسیب‌پذیری دارد و به منظور ایجاد سیستم تاب آور، باید آسیب‌پذیری کاهش پیدا کند؛ بنابراین تاب‌آوری ممکن به عنوان کیفیتی که فرد، جامعه یا سازمان جهت مقابله، سازگاری و بازیابی پس از یک حادثه شدید قادر می‌سازد، در نظر گرفته شود. طبق نظر Westrum (۲۰۰۶) یک سیستم تاب آور معمولاً از عناصر زیر تشکیل می‌شود:

پیش‌نگری، پیش‌بینی، آمادگی (شامل پیشگیری) قبل از رخداد مخرب.

بقا در طول رخداد، ظرفیت مدیریت یا حفظ برخی از عملکردها و ساختارهای اساسی در طول رخداد؛

بازیابی حالت تعادل پس از رخداد، اینکه آیا وضعیت به قبل از رخداد برمی‌گردد یا به وضعیت جدید تعادل تغییر می‌یابد (Rochas, 2015:359).

تاب‌آوری شهری اشاره به توانایی یک سیستم شهری و شبکه‌های تشکیل‌دهنده آن اعم از شبکه‌های اجتماعی - زیست‌محیطی و اجتماعی - فنی برای پایداری در مقیاس‌های زمانی و فضایی هنگام مواجه شدن با اختلالات، برای بازیابی سریع عملکردهای خود، جهت انطباق با تغییرات و همچنین تغییر سریع وضعیت سیستم با توجه به محدودیت‌های ظرفیت انطباقی حال و آینده آن دارد. (Meerow et al., 2016: 38). همچنین تاب‌آوری شهری به مفهوم ظرفیت‌های مناطق شهری برای تشخیص، اولویت‌بندی، بسیج منابع به منظور محو تهدیدات و اثرات ناشی از تهدیدات خارجی می‌باشد. (Abdrabo & Hassaan, 2015: 555). در جدول شماره ۳ تعدادی از تعاریف تاب‌آوری شهری بیان می‌گردد.

جدول ۳: تعاریف تاب‌آوری

محقق	تعریف
آلبرت و همکاران ^۱ ، ۲۰۰۳	درجه که شهرها قبل از سازمان‌دهی مجدد در مجموعه جدید از ساختارها و فرایندها تحمل می‌کنند.
گادشاک ^۲ ، ۲۰۰۳	یک شبکه پایدار از سیستم‌های فیزیکی و جوامع انسانی
کامپنلا ^۳ ، ۲۰۰۶	ظرفیت یک شهر برای بازگشت از خرابی
دیسوزا و فلانری ^۴ ، ۲۰۱۳	توانایی جذب، انطباق و پاسخ به تغییرات در سیستم‌های شهری
لئو و استید ^۵ ، ۲۰۱۳	توانایی شهر برای جذب اختلال و حفظ عملکردها و ساختارهای آن
لانکا و گنات ^۶ ، ۲۰۱۳	ظرفیت جمعیت و سیستم‌های شهری برای تحمل طیف وسیعی از خطرات و فشارها

(Meerow et al. 2016:40)

تاب‌آوری شهری مربوط به توانایی یک سیستم شهری در کل دینامیسم آن جهت حمایت در برابر یک خطر یا فشار، تأمین و دسترسی به خدمات و عملکردهای ضروری برای سلامتی همه ساکنان به‌ویژه افرادی که فاقد ابزارهای برای مقابله با فشارها هستند (Dickson et al, 2012:17). تاب‌آوری شهری اشاره به دانش، برنامه‌ریزی، پیش‌بینی، مقاومت، انطباق و بهبودی در مواجهه با تغییرات پیش‌بینی‌نشده درون شهرها دارد از آنجاکه تاب‌آوری شهر یک مفهوم پیچیده و چندبعدی است نیاز به تشریح مساعی میان بخش‌های مختلف درون دولت، بخش فضایی، ابعاد اقتصادی و اجتماعی شهری است (Jabareen, 2012:221).

شهر تاب آور شهری است که دارای مؤلفه‌های آمادگی، استحکام، سازگاری، پایداری و دوام باشد. در واقع شهر تاب آور، شبکه‌ای پایدار از سیستم‌های کالبدی و جوامع انسانی است. سیستم‌های کالبدی، مؤلفه‌های ساخته‌شده و طبیعی شهرند که شامل جاده‌ها، ساختمان‌ها، زیرساخت‌ها، ارتباطات و تأسیسات تأمین انرژی و همچنین مسیرهای آب، خاک، توپوگرافی، جغرافیا و سیستم‌های

1. Albert et al., 2003

2. Godschalk, 2003

3. Campanella, 2006

4. Desouza & Flanery, (2013)

5. Lu and Stead, 2013

6. Lankao & Gnatz, 2013

طبیعی هستند. شهر بدون سیستم‌های کالبدی تاب آور در برابر حوادث بسیار آسیب‌پذیر خواهد بود (صالحی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۱). در شهرهای تاب‌آور در برابر حوادث، برنامه‌ریزی و مدیریت حوادث به گونه‌ای است که حداقل تلفات انسانی و خسارات اقتصادی بر شهر تحمیل شود و حفاظت و حمایت‌های لازم از استمرار معیشت، زندگی و سلامت شهروندان صورت گیرد. هویت جمعی و امنیت و پایداری اجتماعی در این گونه شهرها فرصت تعامل و روابط دوجانبه را بین شهروندان میسر می‌کند و شهر را در هنگام و پس از بروز بلایا به صحنه‌ای برای رقم خوردن سرنوشت مشترک بدل می‌کند. در بعد برنامه‌ریزی، یکپارچگی در سیاست‌گذاری و راهبری توسعه شهر امکانی را فراهم می‌کند تا برنامه‌ریزان در پرتو جهت‌گیری‌های اساسی تعیین شده نسبت به کاربست اصول تاب‌آوری شهر در برابر حوادث اقدام کنند (عبداللهی، ۱۳۹۴). ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری به صورت خلاصه در جدول شماره ۴ نیز ارائه می‌شود.

جدول ۴: ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری

مفهوم	ابعاد	تعریف	مؤلفه‌ها
تاب‌آوری	کالبدی	از تفاوت ظرفیت‌های اجتماعی، در واکنش مثبت نشان دادن، انطباق با تغییرات و حفظ رفتار سازگارانه و بازیابی یافتن از سوانح به دست می‌آید.	میزان مشارکت مردم، درک محلی از خطر، خدمات مشاوره- ای، آمادگی و آموزش لازم، ارتباطات، کیفیت زندگی، درس پذیری از تجارب، آگاهی و دانش، رشد جمعیت، واکنش در مقابل سوانح و تمایل به کمک
		زیست‌محیطی	بررسی سیستم‌های فیزیکی و زیرساختی مثل خطوط لوله و جاده‌ها همچنین وابستگی آن‌ها به زیرساخت‌های دیگر
تاب‌آوری	اجتماعی	ارزیابی واکنش جامع و ظرفیت بازیابی بعد از سانحه مانند پناهگاه‌ها، واحدهای مسکونی و زیرساختی.	انسجام محلات (محله محوری)؛ فرم محله، بافت و کالبد محله، تراکم محیط ساخته‌شده، کیفیت و قدمت بنا، کاربری زمین، ظرفیت پناهگاه، ارتفاع ساختمان‌ها، فضاهای باز، مقاومت ساختمان
		اقتصادی	حاوی ویژگی‌های مرتبط با کاهش خطرپذیری، برنامه‌ریزی و تجربه سوانح قبلی است و به‌وسیله ظرفیت جوامع برای کاهش خطر، اشتغال افراد محلی در کاهش خطرپذیری تحت تأثیر قرار می‌گیرد.
		واکنش و سازگاری افراد و جوامع به طوری که آن‌ها را قادر به کاهش خسارت‌های بالقوه ناشی از سوانح سازد.	امنیت، پایداری و ثبات اقتصادی، نرخ رشد، پویایی و تنوع اقتصادی، وضعیت اشتغال و میزان درآمد، مالکیت، احیای دوباره فعالیت‌های اقتصادی بعد از سانحه، رضایتمندی از درآمد، تسهیلات مالی، کارآفرینی، بخش خصوصی، وضعیت اشتغال

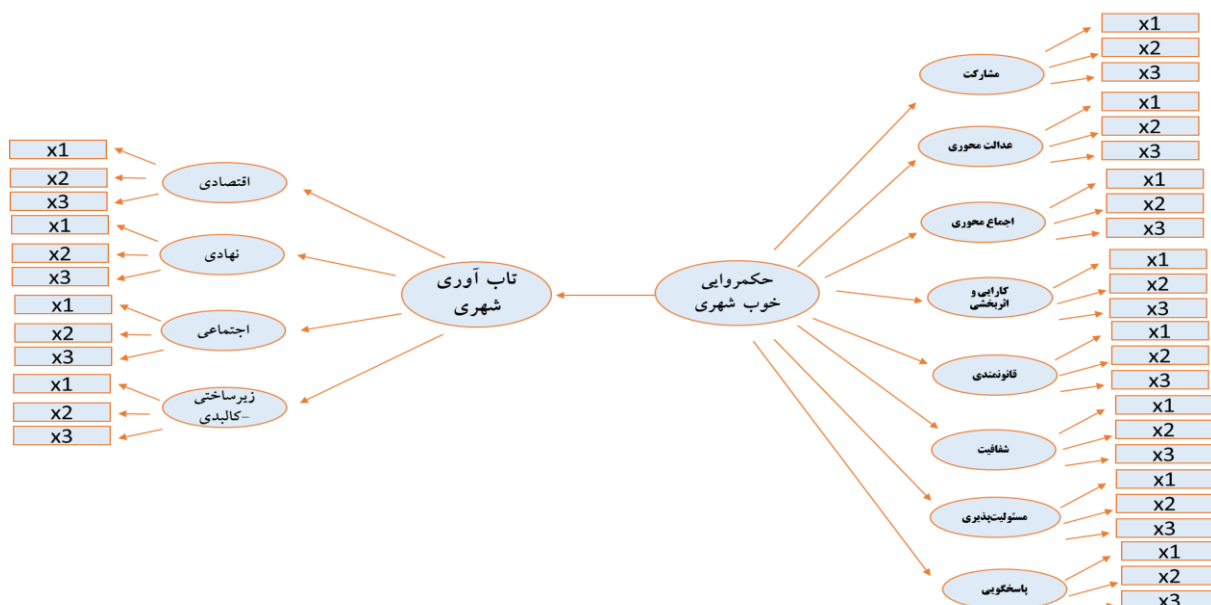
مأخذ: UN/ISDR, 2005 و Cutter et al, 2010 و مبارکی و همکاران، ۱۳۹۴

این پژوهش در نظر دارد تا تأثیر مؤلفه حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری را مورد بررسی قرار دهد مقوله‌هایی که یک هدف مشترک را دنبال می‌کنند و آن‌هم تحقق توسعه پایدار شهری است. همان‌طور که در دستنامه سازمان ملل (۲۰۱۵) شهر تاب آور را شهری می‌داند:

«دارای دولت‌های محلی فراگیر، صالح و پاسخگو است که دغدغه شهرنشینی پایدار را دارد و قبل، حین و پس از یک رویداد طبیعی ناگوار، خود را ملزم به تأمین منابع لازم جهت ظرفیت‌های مدیریت و سازمان‌دهی می‌داند. مقامات محلی و مردم خطرپذیری (ریسکی) که آن‌ها را تهدید می‌کند، درک می‌کنند و به کمک یکدیگر پایگاه اطاعات لازم در مورد کسانی که در معرض خطرپذیری و نیز اشخاص که آسیب‌پذیری هستند یافت می‌شود و اختیار و قدرت لازم جهت شرکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شهر در کنار مقامات محلی به مردم داده می‌شود و مردم برای دانش محلی و بومی، ظرفیت‌ها و منابع موجود خود، ارزش قائل می‌شوند. تدابیری برای پیش‌بینی و کاهش اثر بلایای طبیعی، بکار گرفتن فن‌آوری‌های هشداردهنده و نظارت سریع، حفظ زیرساخت‌ها، اموال عمومی

و خصوصی، از جمله خانه‌ها و سایر دارایی‌ها، میراث فرهنگی، سرمایه اقتصادی و زیست‌محیطی، اتخاذ نموده است و قادر است تا زبان‌های جسمی و اجتماعی ناشی از حوادث آب و هوایی شدید، زلزله و یا دیگر مخاطرات ناشی از حوادث طبیعی و یا انسانی را به حداقل برساند و توانایی مقابله سریع، اجرای راهکارهای بازیابی فوری و بازگرداندن سریع خدمات اساسی و از دیگر فعالیت‌های اجتماعی، نهادی و اقتصادی پس از چنین حوادثی را دارد (مدیریت بحران شهرداری مشهد، ۲۰۱۲، ۱۲) « بنابراین از رکن‌های اساسی دستیابی به شهر تاب آور دولت‌های محلی فراگیر، صالح و پاسخگو که این مهم در موضوع حکمروایی خوب شهری نمود پیدا می‌کند. همچنین در دستور کار جدید شهری نیز بر تاب‌آوری شهر و نقش مدیریت شهری در تحقق این امر تأکید شده است:

۷۷- ما خود را متعهد به تقویت تاب‌آوری شهرها و سکونتگاه‌های انسانی، از جمله از طریق توسعه زیرساخت‌های باکیفیت و برنامه‌ریزی فضایی با اتخاذ و مبتنی بر اکوسیستم-اجرای یکپارچه، سیاست پاسخگوی سن و جنس و برنامه‌های با چارچوب سندی برای کاهش خطرات بلایای طبیعی برای دوره ۲۰۱۵-۲۰۳۰؛ و جریان سازی جامع و آگاه‌سازی مردم برای کاهش خطر بلایا و مدیریت در تمام سطوح بمنظور کاهش آسیب‌پذیری و خطر، به‌ویژه در مناطق خطر مستعد، از جمله محله‌های فقیرنشین که برای فعال کردن خانواده‌ها، جوامع، نهادها و خدمات جهت آمادگی برای انطباق و به‌سرعت واکنش نشان دادن نسبت به اثرات خطرات، از جمله شوک و یا تنش‌های نهفته می‌باشند، می‌دانیم. ما زیرساخت‌های مقاوم و مؤثر را توسعه خواهیم داد و ریسک‌ها و اثرات ناشی از بلایا از جمله بازسازی و به‌روزرسانی محله‌های فقیرنشین و سکونتگاه‌های غیررسمی را کاهش خواهیم داد (دستور کار جدید شهری، ۲۰۱۶). براساس مطالب ارائه شده مدل مفهومی پژوهش به صورت شکل شماره ۱ ارائه می‌گردد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف «کاربردی» و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، «توصیفی، پیمایشی» است. شاخص‌های تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی تحقیقات گذشته تدوین شده است. در این پژوهش از ۳۶ سؤال برای دو متغیر حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری شهری استفاده شده است. برای هر کدام از ۸ شاخص حکمروایی خوب شهری (مشارکت، عدالت محوری، اجماع محوری، کارایی و اثربندی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی) ۳ سؤال طرح شده است. همچنین برای هر کدام از ابعاد تاب‌آوری (اقتصادی، اجتماعی، نهادی-مدیریتی و زیرساختی-کالبدی) نیز ۳ سؤال طرح شده است. حجم نمونه شامل ۴۰ نفر از اساتید دانشگاهی، مدیران و کارشناسان آشنا به موضوع پژوهش در شهر اهواز است که با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب گردید. با توجه به ماهیت پژوهش (در بررسی تأثیر حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری) نیازمند استفاده از نظرات کارشناسان است. چون شهروندان به امور مدیریت شهری و سازوکارهایی قانون‌آشنایی کامل ندارند بنابراین نمی‌توانند به عنوان پاسخگو به این سؤالات انتخاب شوند. در این پژوهش نیز با مراجعه به سازمان‌های شهر اهواز کسانی که از نظر رشته و حوزه کاری بیشترین

ارتباط را با برنامه ریزی و مدیریت شهری داشته‌اند به عنوان نمونه (۴۰ نفر) انتخاب شده‌اند. همچنین از علت استفاده از نمونه‌گیری هدفمند عدم تخمین دقیق جامعه آماری کارشناسان است. مقیاس اندازه‌گیری براساس طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد و نحوه نمره دهی پرسش‌ها نیز از نمره ۱ تا ۵ بود. برای تحلیل از روش‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آموس گرافیک ۲۴ انجام گردید.

به منظور بررسی وضعیت نرمال بودن داده‌ها آزمون کولموگوروف و اسمیروف بهره گرفته شده است. در این آزمون اگر مقدار سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ باشد فرض نرمال بودن داده‌ها رد می‌شود و اگر بالاتر از ۰,۰۵ باشد فرض نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌شود. نتیجه آزمون نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری (Sig) ۰,۶۲۱ است بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌شود. در این تحقیق به منظور بررسی پایایی آزمون آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS 21 استفاده شده است.

جدول ۵. بررسی پایایی متغیرهای تحقیق با استفاده از آلفای کرونباخ

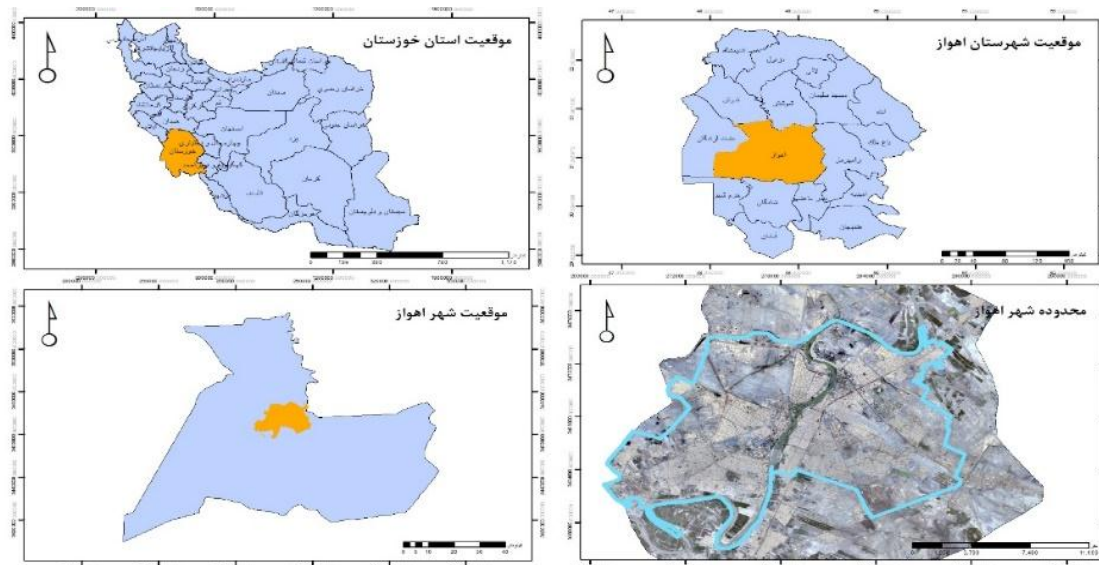
حکمروایی خوب شهری	تاب‌آوری شهری
۰/۸۳۰	۰/۸۴۵

با توجه جدول شماره ۵ نتیجه آزمون آلفای کرونباخ در متغیر حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری شهری بالاتر از ۰/۷ قرار گرفته است بنابراین پایایی تأیید می‌گردد.

روایی این سؤال پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه موردنظر را می‌سنجد؟ باید گفت پرسشنامه پژوهش براساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مورد تأیید سازمان‌های بین‌المللی و پژوهش‌های مرتبط تهیه شده است و سؤال‌های بخش تاب‌آوری با توجه به ابعاد کلی تاب‌آوری و با استفاده از پژوهش‌های قبلی تدوین شده‌اند و جهت تأیید نهایی روایی آن در اختیار استادان و متخصصان این حوزه قرار گرفت.

محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز از نظر جغرافیایی در ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است (کشت کار، ۱۳۹۳: ۸۶). شهرستان اهواز از شمال غربی به شهرستان شوش، از شمال و شمال شرقی به شهرستان شوشتر، از شرق به شهرستان رامهرمز، از جنوب شرقی به شهرستان بندر ماهشهر، از جنوب به شهرستان شادگان، از جنوب غربی به شهرستان خرمشهر و از غرب به شهرستان دشت آزادگان محدود می‌گردد (نقیبی رکنی، ۱۳۹۰: ۲۱۳). این کلان‌شهر به وسیله رودخانه کارون به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌شود. جمعیت کلان‌شهر اهواز در اولین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۳۵) برابر ۱۲۰۰۹۸ نفر و در آخرین سرشماری یعنی (۱۳۹۵) برابر با ۱،۱۸۴،۷۸۸ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵). رشد جمعیت و تمرکز صنایع سنگین عمدتاً وابسته به شرکت نفت و فولاد طی نیم‌قرن گذشته ساختار جمعیتی، اقتصادی و البته زیست‌محیطی این کلان‌شهر از تغییر داده است تا جایی که امروزه گهگاه از این شهر به‌منزله آلوده‌ترین شهر دنیا نام می‌برند. از مهم‌ترین مؤلفه‌های زیست‌محیطی اثربخش در کلان‌شهر اهواز می‌توان به رشد شتابان جمعیتی، اقلیم گرم و مرطوب، تمرکز صنایع و آلاینده، گستردگی فیزیکی و کالبدی، خلأ مدیریت کارآمد زیست‌محیطی رودخانه کارون، مکان‌یابی نامناسب تأسیسات آلاینده، ریز گردها و طوفان‌های گردوغبار، چالش‌های مدیریت آب‌های سطحی اشاره کرد (ده چشمه و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۵۴).

شکل ۲. موقعیت شهر اهواز

یافته‌های پژوهش

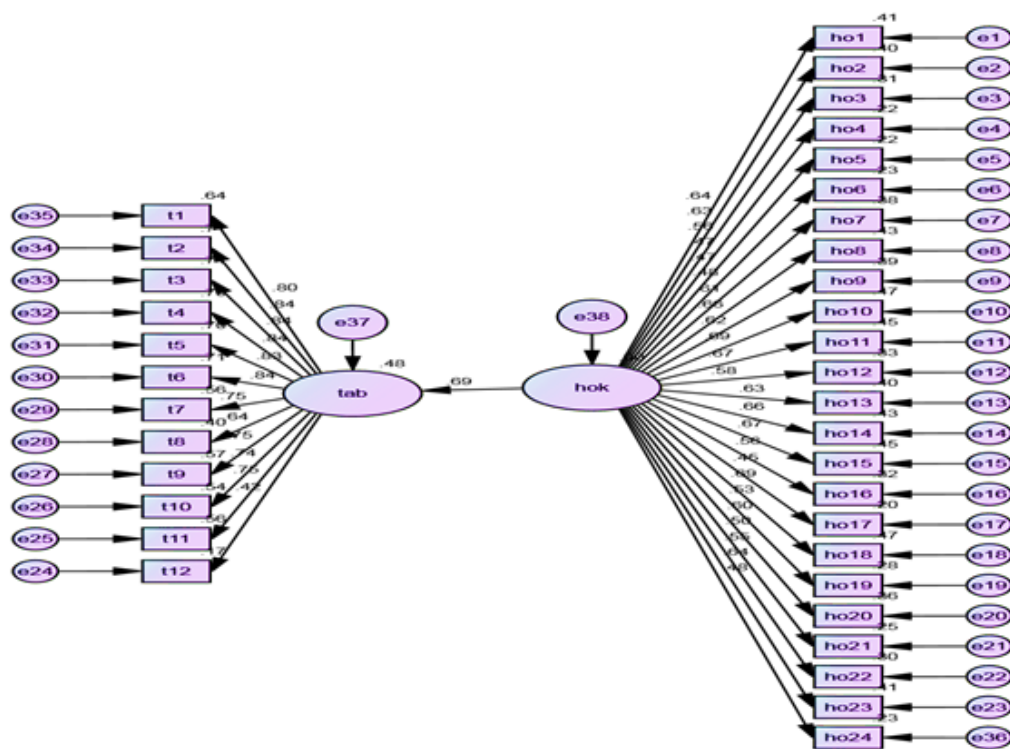
مشخصات توصیفی پاسخگویان

همان‌طور که در بخش روش تحقیق بیان گردید جهت بررسی میزان تأثیر هریک از شاخص‌های پژوهش، پرسشنامه‌ای تهیه گردید و نظرات اساتید دانشگاهی، مدیران و کارشناسان شهری جمع‌آوری گردید. در جدول شماره ۶ مشخصات توصیفی پاسخگویان بیان شده است.

جدول شماره ۶. مشخصات توصیفی پاسخگویان

متغیر	طبقه	فراوانی	درصد
سن	۳۰ تا ۴۰	۱۷	۴۳
	۴۰ تا ۵۰	۱۵	۳۸
	۵۰ تا ۶۰	۸	۲۰
جنس	مرد	۲۹	۷۳
	زن	۱۱	۲۸
تحصیلات	کارشناسی	۷	۱۸
	کارشناسی ارشد	۱۸	۴۵
	دکتری	۱۵	۳۸

داده‌های گردآوری شده وارد نرم‌افزار SPSS شده و کدگذاری گردید سپس وارد نرم‌افزار آموس گرافیک شد. استفاده از این نرم‌افزار به دلیل بهره‌گیری از رویکرد معادلات ساختاری که به صورت گرافیکی ارائه می‌شود، می‌باشد. همان‌طور که گفت برای متغیر مستقل (حکمرانی خوب شهری) از ۲۴ شاخص مشاهده‌پذیر و برای متغیر وابسته (تاب‌آوری شهری) از ۱۲ شاخص مشاهده‌پذیر استفاده شده است. نتایج آزمون مدل در شکل شماره ۳ و جدول‌های شماره ۷، شماره ۸ و شماره ۹ ملاحظه می‌گردد.

شکل ۳. آزمون مدل تأثیر حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری در شهر اهواز

جدول ۷. ضرایب محاسبه شده شاخص‌های متغیر حکمروایی خوب شهری

معنی‌داری (p)	ضریب محاسبه شده	نشانگر	شاخص مشاهده‌پذیر	متغیر پنهان
***	۰.۶۴	h1	تبادل نظر و مشورت کردن مسئولان با شهروندان	مشارکت
***	۰.۶۳	h2	آموزش شهروندان و افزایش آگاهی‌های عمومی	
***	۰.۵۸	h3	ایجاد سازوکارهای قانونی و نهادی لازم برای مشارکت سازمان‌ها و تشکل‌های مردم‌نهاد	
***	۰.۴۷	h4	توزیع عادلانه منابع و امکانات شهر در بین شهروندان	عدالت محوری
***	۰.۴۷	h5	افزایش فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان برای بهبود وضعیت خود	
***	۰.۴۸	h6	نگرش مثبت در به کارگیری زنان در پست‌های مهم و مدیریتی	
***	۰.۶۱	h7	هم‌آهنگی و تعامل بین سازمان‌های مختلف در اداره شهر	توافق و اجماع محوری
***	۰.۶۶	h8	وجود ارتباط بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی	
***	۰.۶۲	h9	تعیین کردن اهداف توسعه شهر با نظر و توافق گروه‌های ذینفع	
***	۰.۶۹	h10	برنامه‌ای در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر	کارایی و اثربخشی
***	۰.۶۷	h11	تلاش مدیران در ارائه خدمات با هزینه کمتر و با کیفیت بالاتر و رضایتمندی بیشتر	
***	۰.۵۸	h12	خصوصی‌سازی خدمات شهری	
***	۰.۶۳	h13	میزان احترام به حقوق ساکنان شهر (حق دسترسی آسان به خدمات، حق اظهارنظر، اعتراض و...)	قانونمندی
***	۰.۶۶	h14	تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان	
***	۰.۶۷	h15	رعایت قوانین و مقررات شهرسازی مدیران شهری	
***	۰.۵۶	h16	اعلام عمومی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری	شفافیت
***	۰.۴۵	h17	گردش آزاد اطلاعات شهری و تسهیل دسترسی به آن‌ها	
***	۰.۶۹	h18	شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم‌گیری‌ها	
***	۰.۵۳	h19	گسترش نهادهای همگانی برای پیش‌فعالیت مدیران شهری	مسئولیت‌پذیری
***	۰.۶۰	h20	نظارت دقیق شورا بر شهرداری	
***	۰.۵۰	h21	میزان انتقادپذیری و پاسخگویی مدیران در برابر شهروندان	
***	۰.۵۵	h22	تسهیل و تسریع امور و خدمات برای ارائه خدمات و اطلاعات به شهروندان	پاسخگویی
***	۰.۶۴	h23	امکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان	
***	۰.۴۸	h24	تشریح برنامه‌ها و کارهای انجام شده یا در دست انجام خود برای شهروندان	

با توجه جدول شماره ۷ تمام شاخص‌های مشاهده‌پذیر جهت سنجش متغیر حکمروایی خوب شهری معنادار می‌باشند. طبق نتایج به دست آمده ضریب تأثیر شاخص‌های مشاهده‌پذیر متغیر حکمروایی خوب شهری بین ۰,۴۵ تا ۰,۶۹ می‌باشد. در شاخص مشارکت، تبادل نظر و مشورت کردن مسئولان با شهروندان با ضریب ۰,۶۴، در شاخص عدالت محوری، نگرش مثبت در به‌کارگیری زنان در پست‌های مهم و مدیریتی با ضریب ۰,۴۸، در شاخص توافق و اجماع محوری، وجود ارتباط بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی با ضریب ۰,۶۶، در شاخص کارایی و اثربخشی، برنامه‌ای در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر با ضریب ۰,۶۹، در شاخص قانونمندی، تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان با ضریب ۰,۶۶، در شاخص شفافیت، شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم‌گیری‌ها با ضریب ۰,۶۹، در شاخص مسئولیت‌پذیری، نظارت دقیق شورا بر شهرداری با ضریب ۰,۶۰، در شاخص پاسخگویی، امکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان با ضریب ۰,۶۴ بیشترین میزان تأثیر را دارند.

در جدول شماره ۸ ضرایب محاسبه شده شاخص‌های متغیر تاب‌آوری شهری بیان شده است.

جدول ۸. ضرایب محاسبه شده شاخص‌های متغیر تاب‌آوری شهری

متغیر پنهان	شاخص مشاهده‌پذیر	نشانگر	ضریب محاسبه شده	معنی‌داری (p)
اقتصادی	حمایت مالی از اقشار آسیب‌پذیر	t1	۰,۸۰	***
	تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش	t2	۰,۸۴	***
	حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی شهروندان	t3	۰,۸۴	***
نهادی	وجود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام مناطق	t4	۰,۸۴	***
	برنامه‌های جامع آموزش برای آگاهی بخشی به شهروندان در برابر بحران	t5	۰,۸۰	***
	آمدگی و هماهنگی سازمان‌ها در زمان حوادث	t6	۰,۸۴	***
اجتماعی	همکاری شهروندان با مسئولین در برنامه‌های مقابله‌ای	t7	۰,۷۵	***
	مهارت و کمک داوطلبانه شهروندان در امدادسانی	t8	۰,۶۴	***
	همبستگی و مشارکت شهروندان	t9	۰,۷۵	***
زیرساختی - کالبدی	وجود خدمات و تسهیلات اولیه در کل مناطق شهر	t10	۰,۷۴	***
	وجود پناهگاه‌های مناسب در شهر	t11	۰,۷۵	***
	رعایت اصول فنی در ساخت‌وسازهای شهری	t12	۰,۴۲	***

نتایج ارائه شده در جدول شماره ۸ نشان می‌دهد تمام شاخص‌های مشاهده‌پذیر متغیر تاب‌آوری شهری همانند متغیر حکمروایی خوب شهری معنادار می‌باشند و در واقع به خوبی وضعیت این متغیر را انعکاس می‌دهند. شاخص رعایت اصول فنی در ساخت‌وسازهای شهری با ضریب ۰,۴۲ کمترین میزان تأثیر و شاخص‌های تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش، حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی شهروندان، وجود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام مناطق و آمدگی و هماهنگی سازمان‌ها در زمان حوادث با ضریب ۰,۸۴ بیشترین تأثیر را در متغیر تاب‌آوری شهر دارند.

نتیجه بررسی فرضیه این پژوهش در جدول شماره ۹ ارائه شده است.

جدول ۹. میزان تأثیر متغیر مستقل (حکمروایی خوب شهری) بر متغیر وابسته (تاب‌آوری شهری)

فرضیه	ضریب تأثیر
حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری	۰,۶۹

با توجه به نتیجه آزمون ضریب تأثیر (رگرسیون) متغیر حکمروایی خوب شهری بر متغیر تاب‌آوری شهری ۰,۶۹ به دست آمده است. بدین مفهوم که متغیر حکمروایی خوب شهری با ۲۴ شاخص مشاهده‌پذیر تأثیر بالایی بر متغیر تاب‌آوری شهری در شهر اهواز دارد.

این نکته را باید اضافه کرد که بعد نهادی تاب‌آوری شهری با شاخص‌هایی مانند دسترسی به اطلاعات، تخصیص عادلانه منابع، قوانین و آئین‌نامه‌ها، نحوه مدیریت یا واکنش به سوانح، نحوه مدیریت، مسئولیت‌پذیری مسئولین نشان‌دهنده اهداف حکمروایی خوب شهری است. بنابراین با تحقق حکمروایی خوب شهری در شهر اهواز، بعد نهادی تاب‌آوری شهری نیز محقق می‌شود. به‌منظور بررسی معتبر بودن مدل از شاخص‌های کلی برازش استفاده گردید. شاخص‌های برازش در چهار نوع مطلق، نسبی، موجز و تطبیقی استفاده شده است. نتیجه شاخص‌های برازش در جدول شماره ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۱۰. شاخص‌های نیکویی برازش مدل

نوع شاخص	شاخص	مقدار به دست آمده	مقدار قابل تأیید	نتیجه
	CMIN	۴۸۷,۱۳۱		
مطلق	DF	۱۷۲	مقدار p بزرگ‌تر از ۰,۰۵	تأیید نیکویی برازش
	P	۰,۰۷۸		
نسبی	RMSEA	۰,۰۴۷	کوچک‌تر از ۰,۰۵	تأیید نیکویی برازش
	CMIN/DF	۲,۰۸۳	مقدار بین ۱ تا ۳	تأیید نیکویی برازش
موجز (مقتصد)	PNFI	۰,۶۲۴	مقدار بزرگ‌تر از ۰,۰۵	تأیید نیکویی برازش
	PCFI	۰,۶۵۴	مقدار بزرگ‌تر از ۰,۰۵	تأیید نیکویی برازش
تطبیقی	IFI	۰,۹۰۲	مقدار بزرگ‌تر از ۰,۹	تأیید نیکویی برازش
	CFI	۰,۹۰۱	مقدار بزرگ‌تر از ۰,۹	تأیید نیکویی برازش

در زمینه شاخص‌های مطلق باید گفت که شاخص χ^2 دو (cmin) با مقدار ۴۸۷/۱۳۱ و مقدار P برابر با ۰/۰۷۸ نتایج مطلوبی را در ارتباط با مدل موردبررسی ارائه می‌دهد در رابطه با شاخص χ^2 برای شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMSEA) مدل موردبررسی را در وضعیت مطلوبی گزارش می‌کند. همچنین مقدار χ^2 دو نسبی (CMIN/DF) برابر با ۲/۰۸۳ به دست آمده و این مقدار نیز حکایت از وضعیت قابل قبول برای مدل می‌باشد. شاخص‌های موجز (مقتصد) PNFI و PCFI که در اصل میزان پیچیدگی مدل را برای مبنای تعداد پارامترهای تخمین زده ده و اجتناب مدل از گنجانیدن پارامترهای اضافی را موردسنجش قرار می‌دهد به ترتیب با مقادیر ۰/۶۲۴ و ۰/۶۵۴ به سبب مقدار بزرگ‌تر از ۰/۵ بیانگر تناسب مدل می‌باشند. شاخص‌های تطبیقی IFI و CFI که سنجشگر میزان انطباق مدل بررسی شده با داده‌های موجود هستند نیز هریک با مقادیر ۰/۹۰۲ و ۰/۹۰۱ نیکویی برازش مدل را مورد تأیید قرار داده‌اند، چرا که هر دو شاخص میزانی بیش از ۰/۹ را نمایش داده‌اند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش بر این نکته صحنه می‌گذارد که در شهر اهواز شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر بالایی دارند. در این پژوهش متغیر حکمروایی خوب شهری براساس ۸ بعد اصلی و ۲۴ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است این ۲۴ شاخص نشان‌دهنده وضعیت حکمروایی خوب شهری در شهر اهواز می‌باشند و تأثیر کلی این متغیر مورد ارزیابی قرار گرفت و از تفکیک شاخص‌ها اجتناب گردید. در واقع حکمروایی خوب شهری را به عنوان سیستم یکپارچه و مجموعه‌ای از چند شاخص در نظر گرفته شد. با توجه به نتایج به دست آمده در شاخص مشارکت، تبادل نظر و مشورت کردن مسئولان با شهروندان با ضریب ۰/۶۴، در شاخص عدالت محوری، نگرش مثبت در به‌کارگیری زنان در پست‌های مهم و مدیریتی با ضریب ۰/۴۸، در شاخص توافق و اجماع محوری، وجود ارتباط بین شهرداری و شورای شهر با نهادهای بخش خصوصی با ضریب ۰/۶۶، در شاخص کارایی و اثربخشی، برنامه‌ای در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر با ضریب ۰/۶۹، در شاخص قانونمندی، تدوین و انتشار قوانین و مقررات شهری برای آگاهی و راهنمایی شهروندان با ضریب ۰/۶۶، در شاخص شفافیت، شفافیت حرف مدیران شهری در تصمیم‌گیری‌ها با ضریب ۰/۶۹، در شاخص مسئولیت‌پذیری، نظارت دقیق شورا بر شهرداری با ضریب ۰/۶۰، در شاخص پاسخگویی، امکانات و تسهیلاتی برای رسیدگی به شکایات شهروندان با ضریب ۰/۶۴ بیشترین میزان تأثیر را دارند. در بخش تاب‌آوری شهری شاخص رعایت اصول فنی در ساخت‌وسازهای شهری با ضریب ۰/۴۲ کمترین میزان تأثیر و شاخص‌های

تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش، حمایت از بخش خصوصی و کارآفرینی شهروندان، وجود سازمان و مراکز مدیریت بحران در تمام مناطق و آمادگی و هماهنگی سازمان‌ها در زمان حوادث با ضریب ۰/۸۴ بیشترین تأثیر را در متغیر تاب‌آوری شهر دارند. در بررسی فرضیه پژوهش به دست آمد که متغیر حکمروایی خوب شهری با ضریب ۰/۶۹ بر متغیر تاب‌آوری شهری تأثیر می‌گذارد بنابراین فرضیه تأیید می‌گردد. یافته‌های پژوهش با پژوهش جابری (۲۰۱۳) که بیان داشت مشارکت، قانونمندی، رویکرد شفاف، اثربخشی، عدالت‌پذیری و مدیریت غیرمتمرکز، کارآمدی و پاسخ‌گویی در میزان تاب‌آوری جوامع در برابر حوادث اثرگذار است همسو است.

همان‌طور که گفته شد هدف اصلی حکمروایی خوب شهری تحقق توسعه پایدار شهری است. تحقق توسعه پایدار شهری بخصوص در کشورهای درحال توسعه بدون تغییر شیوه مدیریت شهری و دخالت همه گروه‌های ذینفع (شهروندان، بخش خصوصی، نهادهای مردمی) امکان‌پذیر نیست. از سویی یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه پایدار شهری، کاهش خطرپذیری و افزایش تاب‌آوری شهری است. استفاده از رویکرد تاب‌آوری شهر و برنامه جامع مدیریت بحران بدون مشارکت شهروندان و نظرخواهی از سایر گروه‌ها به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر ممکن نیست. مدیریت شهری با بهبود مشارکت شهروندان، دسترسی آزاد به اطلاعات، عدالت در توزیع خدمات و امکانات، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در تهیه و تأمین امکانات مناسب برای مقابله با مخاطرات، ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی، تخصیص بودجه و... بر میزان تاب‌آوری شهر می‌گذارد افزایش تاب‌آوری و کاهش خطر در شهر بر دوش هر یک از گروه‌های ذینفع است با محوریت مدیریت شهری است. شهرداری با ارزیابی و دخالت گروه‌های ذینفع کمک خواهد تا نقش‌ها و مسئولیت‌های خود بشناسند، عوامل خطرآفرین و محدوده‌های آسیب‌پذیر را شناسایی نمایند و تدابیر لازم برای مقابله با آن‌ها را اتخاذ کنند. در شهر اهواز یکی از شهرهای بزرگ کشور، مهاجرت و افزایش طبیعی جمعیت رشد مساحت شهر را به دنبال داشته است. رشد مساحت شهر و افزایش محدوده شهر با شکل‌گیری سکونتگاه‌های حاشیه‌نشین، نمود بافت‌های فرسوده در محدوده مرکزی شهر، الحاق روستاهای هم‌جوار به شهر و هم‌جواری بافت‌های مسکونی با صنایع نفتی و مناطق نظامی همراه شده است. شهر اهواز از مسائلی مانند آلودگی هوای ناشی از صنایع، آلودگی هوای ناشی از گردوغبار، آلودگی هوای ناشی از حمل‌ونقل، زباله‌های خانگی، کاهش فضای سبز، آلودگی آب، ضایعات صنعتی، آلودگی صوتی رنج می‌برد.

در ارتباط و تأثیر شاخص‌ها می‌توان بیان کرد که افزایش تحقق شاخص عدالت محوری با مؤلفه‌های مانند توزیع عادلانه منابع و امکانات شهر در بین شهروندان، افزایش فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان برای بهبود وضعیت خود در شهر اهواز بر بعد اقتصادی تاب‌آوری با شاخص‌های مانند حمایت مالی از اقشار آسیب‌پذیر و تقویت مهارت‌های شهروندان برای تأمین معاش تأثیر می‌گذارد. شهر اهواز با توجه به وجود محله‌های فقیرنشین و حاشیه‌نشین و افزایش نابرابری در خدمات و امکانات شهری حتی در محلات درون‌شهری مانند منبع آب و آخر آسفالت، نیاز بیشتری به اجرای شاخص عدالت محوری دارد. تأثیر شاخص عدالت بر تاب‌آوری با پژوهش Dollarhide و همکاران (۲۰۱۸) همسو می‌باشد. همان‌طور که Devas (۲۰۰۱) بیان می‌کند که توانایی حکومت‌های شهری برای ارائه خدمات به گروه‌های کم‌درآمد بستگی به دو عامل دارد: عامل اول توانایی دولت برای پاسخگویی به مسئولیت‌های خود - این اغلب به روابط دولت با سطوح بالاتر بستگی دارد - و عامل دوم، پاسخ دولت‌های محلی به نیازهای گروه‌های کم‌درآمد است. این موضوع تأثیر شاخص پاسخگویی بر تاب‌آوری شهری (به‌ویژه در شاخص اقتصادی و کالبدی و خدماتی) را بیان می‌کند.

طبق بیان Kaufmann و همکاران (۲۰۰۵)، شاخص مشارکت به تدابیر حکومتی جهت افزایش مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری، نظارت و ارزیابی به‌ویژه گروه‌های فقیر و سکونتگاه‌های غیررسمی اشاره دارد. این بخش ارتباط نزدیکی با شاخص شفافیت و مسئولیت‌پذیری مقامات شهری برای افزایش دسترسی شهروندان به اطلاعات و مکانیسم‌های برای ارتقای حقوق شهروندان است. تنها زمانی که اطلاعات در دسترس است مشارکت در تصمیم‌گیری، نظارت و ارزیابی امکان‌پذیر می‌شود. این بحث تأثیر شاخص مشارکت از حکمروایی خوب شهری بر بعد اجتماعی تاب‌آوری شهری را تأیید می‌کند. در این زمینه مولر گفته است که هیچ‌چیز سیاستی منطقی‌تر و اصولی‌تر از مشارکت دادن ذینفعان و همکاری حکومت و شهروندان برای افزایش تاب‌آوری آنان در زمینه‌ی کاهش اثرات ناگوار نیست (Muller, 2011).

طبق نظر Huq و همکاران (۲۰۰۷) دولت‌های شهری مسئول تصمیم‌گیری در مورد کیفیت و تأمین زیرساخت‌ها، آمادگی و پاسخ به فاجعه و برنامه‌ریزی توسعه شهر (جلوگیری از توسعه جدید در مناطق با خطر بالا) هستند این گفته تأثیر شاخص قانونمندی بر ابعاد زیرساختی - کالبدی و نهادی را مشخص می‌کند.

یکی از مهم‌ترین مصداق‌های تأثیر حکمروایی خوب شهری در بحث عدم هماهنگی سازمان‌ها و بخش‌های مختلف به منظور بهسازی بافت‌های فرسوده و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر اهواز است. در شهر اهواز طبق مطالعات طرح بافت فرسوده در محدوده فعلی شهر ۱۱ محدوده بافت فرسوده شناسایی شده است همچنین مساحت محلات حاشیه‌نشین شامل ۱۴ محله ۲۰۵۱,۰۰۸۷ هکتار می‌باشد که بدون هماهنگی و وفاق سازمان‌ها و بخش‌های مختلف و مشارکت مردم امکان‌پذیر نیست. در گزارش بررسی ارزیابی سازمانی CLUVA نتیجه بررسی حکمروایی خوب شهری و سازگاری و تاب‌آوری در برابر تغییرات آب و هوایی، عدم هماهنگی به عنوان یک مشکل جدی مشخص گردید مخصوصاً در زمینه محیط‌زیست هماهنگی بین کنشگران و میان سطوح مختلف دولت، شهر، شهرداری‌ها و شوراهای محلی وجود ندارد همچنین این بررسی نشان داد که عدم آگاهی، عدم تخصص، ظرفیت و مسئولیت‌های سازمانی مشکلات را افزایش می‌دهد که این موارد تأثیر شاخص کارایی را نشان می‌دهند.

همان‌طور که بیان شد حکمروایی خوب شهری منجر به پایداری شهری می‌گردد (Kauko, 2014: 2053, Newman, 1999, حمیدی و همکاران، ۱۳۹۴) از طرفی، نشست سران سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۲ با موضوع توسعه پایدار بر این نکته تأکید داشت که شهرهای معاصر در صورتی پایدار هستند که در مقابل بلایای طبیعی تاب آور باشند (حمیدی و دربان رضایی، ۱۳۹۴: ۶). تاب‌آوری یکی از شاخص‌های شهر پایدار است و حکمروایی خوب شهری منجر به پایداری می‌گردد؛ بنابراین، در شهر اهواز هر یک از شاخص‌های حکمروایی خوب شهری وضعیت مطلوبی داشته باشند به دنبال آن، شهر به سمت پایداری حرکت می‌کند و تاب‌آوری شهر نیز محقق می‌گردد. تغییر در شیوه مدیریت شهری اهواز، افزایش مؤلفه‌های حکمروایی خوب و توجه به مشارکت شهروندان سبب کاهش آسیب‌پذیری و افزایش تاب‌آوری در شهر می‌شود. وقتی مدیران شهر پاسخگو باشند و اطلاعات طرح‌های توسعه را در اختیار شهروندان قرار دهند، برای اقدامات و تصمیمات خود در برابر شهروندان پاسخگو باشند به دنبال بهبود این شرایط، انگیزه مشارکت شهروندان در آبادانی شهر را افزایش می‌یابد.

نتایج کلی پژوهش با نتایج پژوهش‌های شریف زادگان و قانونی (۱۳۹۶)، سجادی (۱۳۹۶) مشکینی و مؤذن (۱۳۹۲)، حمیدی و همکاران (۱۳۹۴)، رضوی زاده (۱۳۹۵) احد نژاد و جعفری (۱۳۹۶) کوبین و فنگ (۲۰۱۶)، بداج و دایمنیکا (۲۰۱۷)، بلانس (۲۰۰۸) بر نقش حکمروایی خوب شهری بر توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی تأکید کردند، همسو می‌باشند.

باید بیان کرد تحقق و کاربرد حکمروایی خوب می‌تواند در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی منجر به ارتقا و بهبود شرایط زیست گردد و اینکه از عواملی که بهبود شرایط زیست در این سطوح را تحت تأثیر قرار می‌دهد افزایش تاب‌آوری در برابر تغییرات آب و هوایی و مخاطرات انسانی و طبیعی است این دو متغیر هر دو هم‌زمان یک هدف که توسعه پایدار بخصوص در نواحی شهری را دنبال می‌کند اما نقش محرک و جهت دهنده را ابزار حکمروایی خوب شهری ایفا می‌کند بنابراین لازم است در همه سطوح برای افزایش نقش حکمروایی خوب و تحقق شاخص‌های عدالت محوری، قانونمندی، مسئولیت‌پذیری و... تلاش گردد تا به دنبال آن تاب‌آوری نیز محقق گردد.

با توجه به اینکه نقش حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری و پایداری شهری مورد تأیید قرار گرفت و با توجه ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری که در بخش مبانی نظری ارائه شد زمینه‌های دخالت مدیریت شهری با اعمال شیوه حکمروایی خوب شهری با اقداماتی مانند تهیه زیرساخت‌ها و امکانات شهری، نظارت بر ساخت‌وسازها، جلوگیری از بورس‌بازی و زمین‌خواری در شهر، تهیه اطلاعات کافی از مناطق خطرپذیر، جلوگیری از ساخت‌وساز در حاشیه رودخانه و صنایع نفتی و صنایع فولاد، تلاش برای بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده (بخصوص در بخش مرکزی شهر)، افزایش زیرساخت‌هایی مانند آب، فاضلاب در محلات فقیرنشین (ملاشیه، منبع آب، آجر اسفالت و...) برنامه‌های آگاهی بخشی به شهروندان، در نظر گرفتن بودجه لازم برای کاهش آسیب‌ها، ایجاد مکان‌های مدیریت بحران، محدود کردن گسترش شهر، افزایش سرانه سبز، بهبود حمل‌ونقل عمومی، افزایش امنیت در محلات ناامن، توسعه زمین‌های بایر در شهر اهواز (به‌ویژه در منطقه ۲)، تلاش برای انتقال کاربری‌های ناسازگار به بیرون از شهر (پادگان ارتش، صنایع)، تلاش برای کاهش آلودگی ناشی از صنایع نفتی و فولاد، جلوگیری از فاضلاب به رودخانه کارون، برگزاری جلسات هماهنگی و همکاری برای ارائه برنامه‌های مشترک در زمینه بهسازی بافت‌های فرسوده و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، ارائه اطلاعات و شفاف‌سازی طرح‌های سکونتگاه‌های غیررسمی و بافت‌های فرسوده به ساکنان و شهروندان، ارزیابی وضعیت آسیب‌پذیری و تاب‌آوری در شهر اهواز و ارائه نتایج به شهروندان، برگزاری جلسات هفتگی با شهروندان بخصوص افراد آسیب‌پذیر و ساکن در بافت‌های ناکارآمد، افزایش خدمات بخصوص فضای سبز در مناطق و محلات با تأکید بر شاخص عدالت محوری، افزایش فرصت‌های و زمینه‌های آموزش شهروندان بخصوص در زمینه مخاطرات و... مشخص می‌گردد. این اقدامات بدون وجود یک مدیریت

کارا و اثربخش امکان‌پذیر نیست. مدیریتی در شهر اهواز اثربخش است که دارای ثبات باشد و تغییر مدیریتی کمتر اتفاق بیفتد، فساد کاهش یابد و شفافیت در امور وجود داشته باشد.

منابع و ماخذ

- احدزاد، محسن، جعفری، مینا (۱۳۹۶). بررسی اثرات حکمروایی خوب در افزایش کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: کوی اندیشه شهر زنجان)، *اولین همایش اندیشه‌ها و فناوری‌های نوین در علوم جغرافیایی*، زنجان، گروه جغرافیای دانشگاه زنجان.
- ارغان، عباس، سادات همایونی، پانته آ، ولوجردی، نگار. (۱۳۹۵). تبیین نقش حکمروایی خوب شهری در مدیریت مطلوب زمین، *چهارمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری*، (صص ۱۷-۱). تهران، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی اکبری، نعمت‌الله، حق‌شناس، مرضیه. (۱۳۹۲). بررسی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمرانی خوب شهری (مناطق چهارده‌گانه اصفهان)، *پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*، (صص ۲۰-۱). مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد
- آروین، محمود، پوراحمد، احمد، زنگنه شهرکی، سعید. (۱۳۹۵). سنجش الگوی پراکنده رویی و شناسایی حوزه‌های عمل توسعه درونی شهر (نمونه موردی: شهر اهواز). *هفت حصار*، (۱)، ۶۲-۴۵.
- تقوایی، مسعود، صفرآبادی، اعظم. (۱۳۹۰). نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری مطالعه موردی شهر کرمانشاه. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، (۴)، ۵۲-۳۵.
- حاتمی نژاد، حسین، بذرافکن، شهرام، آروین، محمود. (۱۳۹۶). تحلیل نقش الگوی حکمروایی خوب شهری در کاهش آسیب پذیری مسکن شهری در برابر زلزله، *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، (۳)، ۴۰، ۶۱۷-۵۹۹.
- حاتمی نژاد، حسین، شریف‌زاده، ابراهیم، شیخی، عبدالله. (۱۳۹۴). ارزیابی حکمروایی خوب در پایداری محله‌های شهری پیرانشهر. *شهر پایدار*، (۲)، ۱۰۵-۱۲۶.
- حاتمی نژاد، حسین، فرهادی خواه، حسین، آروین، محمود، رحیم پور، نگار. (۱۳۹۶). بررسی ابعاد موثر بر تاب آوری شهری با استفاده از مدل ساختاری (نمونه موردی: شهر اهواز). *دانش پیشگیری و مدیریت بحران*، (۱)، ۶۵-۳۵.
- حمدی، سمانه و الهام دربان رضایی. (۱۳۹۴). پایداری و تاب آوری شهری: دو روی یک سکه، *سومین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*، (صص ۱۱-۱). همدان.
- حمیدی، اکبر، لیلا محمدی کاظم‌آبادی و رقیه قاسمی. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی تأثیر حکمروایی شایسته در توسعه پایدار شهری مطالعه موردی: شهر سردرود، *سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری*، (صص ۱۳-۱). تهران، دبیرخانه دائمی کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، دانشگاه شهید بهشتی.
- رضوی زاده، الهام. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر حکمروایی خوب شهری بر کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر مرند)، *سومین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران*، (صص ۱۰-۱). تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین
- رضوانی، ناصر و امین ابراهیمی دهکردی. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری مستلزم ارتقا تاب آوری جامعه (نگرشی جامعه‌شناسانه بر تاب آوری در حیطه شهری، *اولین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی عمران شهری*، (صص ۱۰-۱). سنج.
- رهنمایی، محمدتقی، کشاورز، مهناز. (۱۳۸۹). بررسی الگوی حکمروایی خوب و نقش دولت در مدیریت و اداره‌ی امور شهرها در ایران. *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، (۱)، ۵۵-۲۳.
- زاهدی، شمس‌الدین. (۱۳۸۶). *توسعه‌ی پایدار*. تهران: سمت.
- سجادی، ژیلدا، یارمادی، کیومرث، کانونی، رضا، حیدری، مرتضی. (۱۳۹۶). نقش حکمروایی شایسته در ارتقا کیفیت محیط زیست شهری از دیدگاه ساکنان، *مطالعه موردی: محله باغ فردوس منطقه یک شهر تهران*. *پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، (۱)، ۱، ۹۵-۱۰۸.
- سردارنیا، خلیل اله. (۱۳۹۱). شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در چهارچوب نظریه سیستمی. در *مجموعه مقالات نخستین همایش علمی حکمروایی خوب شهری*. تهران.
- سعیدی، عباس و همکاران. (۱۳۸۸). *دانشنامه مدیریت شهری و روستایی*. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- شریف زادگان، محمدحسین، قانونی، حسین. (۱۳۹۶). تحلیل رابطه حکمروایی خوب کشورها و کیفیت زندگی شهرها. *رفاه اجتماعی*، (۱۷)، ۶۶، ۲۲۱-۱۸۵.
- شکوهی، محمداجزاء، مومنی، میترا. (۱۳۹۲). بررسی میزان آگاهی شهروندان از خدمات رسانی شهرداری و تأثیر آن بر مشارکت در محله هاشمیه

- شهر مشهد، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، (صص ۱۲-۱). انجمن محیط زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی. شمعی، علی، ولی زاده، الهام، صادقی، سمیه. (۱۳۹۵). نقش حکمروایی خوب شهری بر درآمدهای پایدار شهرداری‌ها مورد مطالعه: منطقه ۱۹ شهرداری تهران، اولین کنفرانس ملی علوم جغرافیا، (صص ۱۹-۱). اردبیل، موسسه حامیان زیست اندیش محیط آرمانی.
- صالحی، اسماعیل و همکاران. (۱۳۹۰). بررسی میزان تاب‌آوری محیطی با استفاده از مدل شبکه علیت، محیط‌شناسی، ۳۷(۵۹)، ۹۹-۱۱۲.
- عبداللهی، مجید. (۱۳۹۴). تاب‌آوری شهری در برابر حوادث؛ رویکردی نوین در مدیریت بحران، پایگاه اطلاع‌رسانی و سازمان پیشگیری مدیریت بحران شهر تهران.
- علیزاده، کتابون، روشنایی، حامد. (۱۳۹۶). نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری (مطالعه موردی: شاندیز). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۴(۱)، ۱۱۵-۱۳۷.
- کشتکار، لیلا. (۱۳۹۳). واکاوی، شاخص‌های محیطی-کالبدی مؤثر در وقوع جرم در شهر اهواز با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (مطالعه موردی: محدوده کلانتری‌های ۱۵ و ۱۶). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، ۱۷۰ صفحه.
- کمانرودی کجوری، موسی، بیگدلی، موسی. (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی قوانین و برنامه‌های توسعه شهری با اصول حکمروایی خوب مطالعه موردی: برنامه‌های توسعه شهری تهران. مطالعات شهری، ۱۱، ۵۰-۳۹.
- مبارکی، امید، لاله‌پور، منیژه و افضل‌گروه، زهرا. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت مناطق چهارگانه شهر کرمان به لحاظ برخورداری از مؤلفه‌ها و شاخص‌های تاب‌آوری، مطالعات نواحی شهری، ۲(۴)، ۱۳۹-۱۵۴.
- محمدنژاد، علی، قربانی سپهر، آرش، شمس پویا، محمدکاظم، لشگری، علی اصغر. (۱۳۹۴). تحلیل نقش حکمروایی خوب شهری در توسعه پایدار گردشگری مورد پژوهی: شهر تهران، چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. (صص ۲۵-۱). اصفهان، شرکت توسعه سازان گردشگری اصفهان
- محمدی ده چشمه، مصطفی، فیروزی، محمدعلی، سعیدی، جعفر. (۱۳۹۴). ارزیابی شاخص‌های ناپایداری زیست‌محیطی در کلان‌شهر اهواز، محیط‌شناسی، ۴۱(۲)، ۴۶۴-۴۴۷.
- مرادی، غلامرضا. (۱۳۹۳). نقش‌پذیری حکمروایی خوب شهری در پایداری شهر، کنفرانس ملی معماری و منظر شهر پایدار، (صص ۱۲-۱). شهید، موسسه بین‌المللی مطالعات معماری و شهرسازی مهرآز شهر.
- موزن، سهراب. (۱۳۹۱). ارزیابی الگوی مدیریت محلات مبتنی بر شاخص‌های حکمروایی مطلوب شهری مورد مطالعه: محله اوین تهران. پایان‌نامه دور کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، استاد راهنما، ابوالفضل مشکینی، ۱۹۳ صفحه.
- میدری احمد، خیرخواهان جعفر. (۱۳۸۰). حکمرانی خوب بنیان توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ص ۸.
- نقیبی رکنی، نرگس. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت مبلمان شهری رود کنار کارون در شهر اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۶۰ صفحه.
- نوبری، نازک، رحیمی، محمد. (۱۳۸۹). حکمرانی خوب یک ضرورت تردیدناپذیر. دانش شهر، ۱۱، ۴۸-۱.
- Abdrabo, M. A., & Hassaan, M. A. (2015). An integrated framework for urban resilience to climate change— Case study: Sea level rise impacts on the Nile Delta coastal urban areas. *Urban Climate*, 14, 554-565.
- Batty, M. (2008). The size, scale, and shape of cities. *Science*, 319(5864), 769-771.
- Blanes, J. P. (2008). Key governance principles underpinning urban sustainable development planning and management. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 117, 55-65.
- Carmin, J., Anguelovski, I., & Roberts, D. (2012). Urban climate adaptation in the global south planning in an emerging policy domain. *Journal of Planning Education and Research*, 32(1), 18-32.
- Cutter, S. L., Burton, C. G., & Emrich, C. T. (2010). Disaster resilience indicators for benchmarking baseline conditions. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 7(1).
- Devaney, L. (2016). Good governance? Perceptions of accountability, transparency and effectiveness in Irish food risk governance. *Food Policy*, 62, 1-10.
- Devas, N., Amis, P., Beall, J., Grant, U., Mitlin, D., Rakodi, C., & Satterthwaite, D. (2001). Urban governance and poverty: lessons from a study of ten cities in the South. University of Birmingham, International Development Department.
- Dickson, E. (2012). *Urban risk assessments: understanding disaster and climate risk in cities*. World Bank Publications.
- Dollarhide, C. T., Mayes, R. D., Dogan, S., Aras, Y., Edwards, K., Oehrtman, J. P., & Clevenger, A. (2018). Social Justice and Resilience for African American Male Counselor Educators: A Phenomenological Study. *Counselor Education and Supervision*, 57(1), 2-17.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: creating resilient cities. *Natural hazards review*, 4(3),

- 136-143.
- Hosseini, S., Barker, K., & Ramirez-Marquez, J. E. (2016). A review of definitions and measures of system resilience. *Reliability Engineering & System Safety*, 145, 47-61.
- Huq, S.; Reid, H.; Lankao-Romero, P. and Satterthwaite, D. (2007b) 'Building Climate Change Resilience in Urban Areas and among Urban Populations in Low and Middle-income Nations', draft paper prepared for Rockefeller Foundation
- Institutional assessment of CLUVA cities. (2012). The common report. CLUVA. deliverable5:3.
- Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, 31, 220-229.
- Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, 31, 220-229.
- Kashef, M. (2008). Architects and planners approaches to urban form and design in the Toronto region: A comparative analysis. *Geoforum*, 39(1), 414-437.
- Kaufmann, D.; Leutier, F. and Mastruzzi, M. (2005) Governance and the City: An Empirical Exploration into Global Determinants of Urban Performance, Policy Research Working Paper 3712, Washington: World Bank
- Kauko, T. (2012). An institutional analysis of property development, good governance and urban sustainability. *European Planning Studies*, 20(12), 2053-2071.
- Kevin, N. H., & Feng, L. J. (2016). Urban Governance Indicators and Quality of Life in Congo: Case study of Brazzaville. *Journal of Studies in Social Sciences*, 15(2).
- Koroso, N. H., Van der Molen, P., Tuladhar, A. M., & Zevenbergen, J. A. (2013). Does the Chinese market for urban land use rights meet good governance principles? *Land use policy*, 30(1), 417-426.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current opinion in environmental sustainability*, 3(3), 164-168
- Lewis, D., & Mioch, J. (2005). Urban vulnerability and good governance. *Journal of contingencies and crisis management*, 13(2), 50-53.
- Lie Demmers, J., & Fernandez, A. E. (2004). 1 Good Governance and democracy in a world of neoliberal regimes. *Good Governance in the Era of Global Neoliberalism: Conflict and Depolarization in Latin America, Eastern Europe, Asia, and Africa*, 47, 1.
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and urban planning*, 147, 38-49.
- Müller, B. (2011). Urban and regional resilience—A new catchword or a consistent concept for research and practice? *German Annual of Spatial Research and Policy 2010*, Springer: 1-13.
- Rochas, C., Kuzņecova, T., & Romagnoli, F. (2015). The concept of the system resilience within the infrastructure dimension: application to a Latvian case. *Journal of Cleaner Production*, 88, 358-368.
- Romero-Lankao, P., Gnatz, D. M., Wilhelmi, O., & Hayden, M. (2016). Urban sustainability and resilience: from theory to practice. *Sustainability*, 8(12), 1224.
- Smit, W. (2016). Urban governance and urban food systems in Africa: Examining the linkages. *Cities*, 58, 80-86.
- Solecki, W., Leichenko, R., & O'Brien, K. (2011). Climate change adaptation strategies and disaster risk reduction in cities: connections, contentions, and synergies. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 135-141.
- Tyler, S., & Moench, M. (2012). A framework for urban climate resilience. *Climate and Development*, 4(4), 311-326.
- UN/ISDR., (2005). Hyogo framework for 2005-2015: Building the resilience of the nations and communities to disasters. www.unisdr.org/wcdr/intergover/official_docs/Hyogoframeworkaction-English.pdf, accessed, January 04. Retrieved from: <https://www.unisdr.org/we/inform/publications/1037>
- Haus, M., & Klausen, J. E. (2004, July). Urban leadership and community involvement: ingredients for good governance? Findings from the PLUS project. In *City Futures Conference, Chicago*.
- Badach, J., & Dymnicka, M. (2017, October). Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (Vol. 245, No. 8, p. 082017)*. IOP Publishing.